

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Pojęcie normy we współczesnej klasyfikacji zaburzeń

Diagnoza i jej wpływ na osoby z zaburzeniami rozwojowymi oraz na ich otoczenie

Artur Stężala

Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 5 ul. Czajkowskiego 28 , 51-171 Wrocław

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Czym są zaburzenia neurorozwojowe?

Czym jest rozwój?

- W psychiatrii i psychologii diagnoza opiera się na pojęciu normy.
- Odchylenia od typowego procesu rozwoju mózgu, które prowadzą do zaburzonego funkcjonowania określonych funkcji umysłowych, np. języka, inteligencji, funkcjonowania społecznego.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Zaburzenia neurorozwojowe wg ICD=11

7 grup

1. Zaburzenia rozwoju intelektualnego
2. Rozwojowe zaburzenia mowy lub języka
3. Zaburzenia ze spektrum autyzmu
4. Rozwojowe zaburzenia uczenia się
5. Rozwojowe zaburzenia koordynacji ruchowej
6. Zaburzenia z deficytem uwagi i z nadaktywnością
7. Stereotypie ruchowe

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Czym jest diagnoza?

Ale nie tylko psychiatryczna...

- W psychiatrii, psychologii, pedagogice, psychoterapii, diagnoza dotyczy najczęściej historii choroby, obecnego stanu pacjenta oraz rokowań na przyszłość.
- Opiera się na:
 - wywiadzie (klinicznym),
 - obserwacji,
 - wywiadzie rodzinnym,
 - opiniach innych specjalistów (psychologów, lekarzy).

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Czym jest norma psychologiczna?

Typy norm:

- Norma statystyczna
- Norma społeczno-kulturowa
- Norma kliniczna (teoretyczna)

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Norma statystyczna

- Norma statystyczna – to, co przeciętne w danej populacji.
- Jest normą ilościową (danych jakościowych nie da się poddać operacjom matematycznym).
- Zmienne teoretyczne zamienia na konkretne (predyktory) zmiennych teoretycznych, np. wskaźnikiem pamięci krótkotrwałej może być powtórzenie pewnej ilości cyfr.
- Badana jest populacja na podstawie losowej próby.
- Odchylenie standardowe od średniej (średnia odległość od tej wartości).
- Im większa, próba tym większa pewność co do wyników (próba jest zawsze ograniczona).
- Najczęściej spotykane w statystyce kryterium wyjścia poza normę: wynik plasujący się ponad dwa odchylenia standardowe poniżej lub powyżej średniej w populacji.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Norma społeczno-kulturowa

- Norma społeczno-kulturowa – wzorce zachowania, przekonania i wartości przyjmowane w danej kulturze.
- Cechą charakterystyczną tych norm jest zmienność w czasie.
- Podział na kategorie vs diagnoza spersonalizowana i nieetykietująca, jest również wynikiem obecnie zachodzących zmian.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Norma kliniczna

Klasyfikacje zaburzeń psychicznych wraz z ich opisem, np. w podręcznikach psychologii klinicznej

- Norma kliniczna (teoretyczna, opisowa) – opracowane na podstawie naukowych teorii modele prawidłowego i nieprawidłowego funkcjonowania psychologicznego człowieka.
- Od stycznia 2022 w Polsce obowiązuje nowy system klasyfikacji chorób i zaburzeń psychicznych ICD-11.
- ICD to międzynarodowa klasyfikacja chorób opracowana przez Światową Organizację Zdrowia (WHO), zawierająca system kategorii jednostek chorobowych i zaburzeń psychicznych.
- DSM - Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) opracowany jest przez American Psychiatric Association. Zawiera tylko klasyfikację zaburzeń psychicznych.
- DSM często używany jest w podręcznikach psychologii i literaturze naukowej.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Ebulidesa paradoks łysego

Ebulides z Miletu – filozof, żył w IV w. p. n. e., znany jest głównie ze swoich paradoksów.

Człowiek ma pewną liczbę włosów na głowie. Jeśli wyrwiemy mu jeden włos, nie stanie się przez to łysy, jeśli wyrwiemy mu dwa, trzy, cztery... nadal nie będzie łysy. Ale jeśli będziemy te włosy po kolei wrywać, to w pewnym momencie człowiek stanie się łysym.

W którym momencie nastąpi ta zamiana?

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Problem nieostrości

Kategorialne podejście do zaburzeń vs nieostra rzeczywistość

- Wg Emila Kraepelina, ojca psychiatrii: zaburzenia psychiczne można podzielić na osobne kategorie - różnicował on normalne funkcjonowanie psychiczne od szaleństwa.
- Osobne jednostki diagnostyczne charakteryzują różne wzorce symptomów i przebiegu choroby.
- Istnieje wyraźna granica między zdrowiem psychicznym i zaburzeniami psychicznymi.
- Istnieją osobne, niezależnych od siebie zaburzenia - np. schizofrenia, zaburzenia nastroju (podejście kategorialne).
- Ten podział w przeważającej mierze do dziś obowiązuje w DSM i ICD do dziś.
- Problem w tym, że rzeczywistość nie jest ostra - określając, że coś należy lub nie należy do danej kategorii, natrafimy na problem nieostrości, a linia odcięcia jest nieostra i przeważnie trudna do określenia.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Trudności związane z pojęciem normy

- Co to jest normatywność?
- Pojęcie normy zawiera w sobie kategorie - wartościowanie, ocenę prawidłowości i nieprawidłowości danego zjawiska.
- Pojęcie zaburzenia - funkcjonowanie wychodzące poza normę.
- Czy to co nietypowe, nieprzeciętne, wykraczające poza określone kryterium, jest zawsze nienormalne, nienormatywne?
- A może nietypowość oznacza różnorodność?

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Psychopatologia a ludzka różnorodność

- Ludzie są bardzo różni – to źródło siły społeczeństwa.
- Sama nietypowość nie jest psychopatologią.
- Stwierdzone problemy w czymkolwiek i trudności również nie są wystarczające, by stwierdzić występowanie psychopatologii.
- Od lat toczy się dyskusja, na jakiej podstawie orzeka się, że dane zachowanie lub sposób myślenia wychodzi poza normę.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykłady zmian w rozumieniu, co jest normą

Homoseksualizm

- W DSM-I z 1952 r. homoseksualizm wymieniony był jako zaburzenie, z powodu panujących w tamtych czasach norm społecznych. Zaburzenie sunięte z DSM-II w roku 1973.
- Homoseksualizm był w ICD-9 z 1977, usunięty w 1990 w ICD-10.
- Homoseksualizm obecnie uznawany jest w klasyfikacji ICD i DSM za normalną orientację seksualną.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykłady sprzeczności w rozumieniu normy – zaburzenia neurorozwojowe

- Podział na neurotypowość i zaburzenia rozwojowe, np. autyzm, ADHD vs paradygmat neuroróżnorodności.
- Mnogość istniejących w naturze ścieżek rozwoju, które są wynikiem zróżnicowania ludzkiego genomu.
- Depatologizacja naturalnych odmienności umysłowych.
- Szukanie pozytywnych aspektów neuroróżnorodności.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Norma a psychopatologia

- Na jakiej podstawie orzeka się, że dane zachowanie, czy sposób myślenia wychodzą poza normę?
- Przykładowe kryteria zaburzenia:
 - subiektywne cierpienie (dystres),
 - niemożność samorealizacji,
 - niezdolność przystosowania do warunków życia (trudności adaptacyjne),
 - istotna trudność w ważnych obszarach funkcjonowania,
 - destrukcja.
- Nietypowość nie jest psychopatologią, jeśli nie wiąże się z istotnymi trudnościami w funkcjonowaniu.
- Trudności, jeśli nie są istotne klinicznie, nie stanowią wystarczającej przesłanki, by stwierdzić występowanie psychopatologii.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Definicja zaburzenia psychicznego w DSM-V

- Klinicznie istotne zaburzenie poznawcze regulacji emocji lub zachowania, które odzwierciedla istotną dysfunkcję w psychologicznych, biologicznych lub rozwojowych procesach, będących podstawą funkcjonowania psychicznego. Zwykle powiązane z istotnym dystresem lub niepełnosprawnością w społecznych, zawodowych lub innych istotnych aspektach życia.
- Łamanie norm społecznych, np. politycznych, religijnych lub seksualnych oraz konflikty między jednostką a społeczeństwem nie są zaburzeniami psychicznymi, jeśli nieprzestrzeganie norm nie jest wynikiem dysfunkcji jednostki.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Dlaczego normy są nam potrzebne

Prawdziwy cel diagnozy

- Celem jest identyfikacja osób, u których pewien element funkcjonowania psychicznego przekracza ich zdolności adaptacyjne po to, by umożliwić im dostęp do adekwatnego wsparcia i terapii.
- Celem diagnozy nie jest wyodrębnianie i stygmatyzowanie ludzi zaburzonych oraz patologizacja odmienności rozwojowej, lecz identyfikacja osób, u których odmiennosc rozwojowa przekracza ich zdolności adaptacyjne, w celu niesienia im pomocy.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Możliwe konsekwencje diagnozy

- Diagnosta stawia diagnozę, osoba diagnozowana musi z nią żyć.
- Za konsekwencje diagnozy my, diagności, ponosimy odpowiedzialność. Odbiór diagnozy przez osobę zdiagnozowaną, jej rodzinę i otoczenie może różnić się od pierwotnej intencji.
- Możliwe konsekwencje:
 - stygmatyzacja,
 - kształtowanie tożsamości i negatywnego obrazu siebie u osoby zdiagnozowanej,
 - kształtowanie postaw innych wobec osoby zdiagnozowanej.

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Przykłady

- *Kretyn, idiota* - słowa używane w diagnozie psychologicznej nabrały w społeczeństwie negatywnego znaczenia.
- *Leniwy, kombinator* - w przypadku ucznia ze zdiagnozowaną dysleksją.
- Nawet określenie *przeciętny* nie jest pozytywnie odbierane - The better-than-average-effect
- Wiele innych negatywnych określeń skutkujących wykluczeniem osób z różnymi diagnozami.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Czy jest nadzieja na rozwiązanie?

- Kontynuowanie dyskusji nad wypracowaniem nowych standardów i pojęć niestygmatyzujących, akceptowalnych dla osób z zaburzeniami rozwojowymi, przy jednoczesnym zachowaniu precyzji w opisywaniu diagnozowanych trudności.
- Podkreślanie, że odmienność jest częścią bycia człowiekiem, a pozytywny obraz odmienności daje nadzieję na społeczną akceptację ludzkiej różnorodności i akceptację siebie w przypadku osób, których nietypowość dotyczy.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Eric R. Kandel*

Zaburzony umysł. Co nietypowe mózgi mówią o nas samych

- Kandel zauważa ogromne zróżnicowanie symptomów, etiologii i skuteczności leczenia wewnątrz danej kategorii diagnostycznej oraz nakładanie się kategorii na siebie.

*Urodzony w przedwojennej Polsce, wyemigrował w 1939 do USA. Studiował medycynę, profesor New York University. W roku 2000 otrzymał Nagrodę Nobla za badania nad fizjologicznymi podstawami mechanizmów pamięci.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Podsumowanie

- Należy rozumieć model kategoryalny zawarty w kwalifikacjach ICD, DSM, ale należy również rozumieć jego ograniczenia.
- Model ten jest prosty, powszechnie używany i umożliwiający komunikowanie się specjalistów z różnych dziedzin.
- W przyszłości należy się liczyć z podejściem akceptującym ludzką różnorodność, zmierzającym w stronę podejścia wymiarowego.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Bibliografia

Cierpiatkowska L., Sęk H. (red.). (2020). *Psychologia kliniczna*. Wydawnictwo Naukowe PWN

Davis R., (2001). *Dar dysleksji*. Wydawnictwo Zysk i S-ka

Kandel E. (2021) *Zaburzony umysł. Co nietypowe mózgi mówią o nas samych*. Wydawnictwo Copernicus Center Press

Pużyński, S., Wciórka, J., (red.). (1998). *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Badawcze kryteria diagnostyczne*. Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne „Vesalius” Instytut Psychiatrii i Neurologii

Silberman S. (2017) *Neuroplemiona. Dziedzictwo i przyszłość neuroróżnorodności*. Wydawnictwo Vivante

Wciórka, J. (red.). (2008). *Kryteria diagnostyczne według DSM-IV-TR*. Wydawnictwo Elsevier Urban & Partner